

Arbetets värde

RECENSERAD BOK

NIKLAS BLOMQVIST

Katalys och Verbal förlag 2024.

Bengt Furåker

I en välskriven cirka nittio sidor lång essä återuppväcker LO-ekonomen Niklas Blomqvist arbetsvärdeläran som grund för analysen av dagens svenska samhälle. Det är något överraskande och man kan undra vad det finns för värde i denna teori som har avskrivits så många gånger. Längre tillbaka i tiden var arbetsvärdeläran mer av en självklarhet, exempelvis för Adam Smith, Karl Marx, Friedrich Engels och Abraham Lincoln – trots att de hade mycket olika samhällsuppfattningar.

Arbetsvärdeläran förekommer i olika tolkningar vilka dock har något slags gemensam nämnare. Blomqvist lutar sig mot den amerikanske presidenten Abraham Lincoln som i ett tal till kongressen 1861 deklarerade att arbetet är det primära och att kapital bara är frukten av arbete, det vill säga kapital skulle inte ens existera arbetet förutan. Citatet ger en komprimerad bild av hur talaren föreställer sig att nyckelelementen i produktionen förhåller sig till varandra. Det implicerar också en uppenbar norm. Arbetet måste sättas främst och är mest förtjänt av respekt.

Så småningom formulerades ett alternativ till arbetsvärdeläran: den så kallade marginalnytteteorin som är basen för neoklassisk ekonomisk teori. I detta fall betonas att produktionen av varor och tjänster kräver insatser av både arbete och kapital. Båda belönas efter den nytta de antas göra för slutresultatet. Teorin har fokus på att göra prisbildningens mekanismer begripliga. Priser på marknaden ses som bestämda

av den marginalnytta konsumenterna upplever sig få av en produkt och av den marginalkostnad dess

FÖRFATTARE

Bengt Furåker, Professor, Göteborgs universitet,
bengt.furaker@socav.gu.se

DOI: <https://doi.org/10.58236/aa.27246>

© Författaren/författarna. Detta är en Open Access-artikel som distribueras enligt Creative Commons, licens CC-BY 4.0

framställning innebär för producenterna. På det normativa planet följer att belöningar som tillfaller de arbetande respektive kapitalägarna uppfattas som rättvisa – genom marknadens ”magiska under”. Blomqvist hävdar att finansmarknadens roll inte är att skapa värde, men att den medverkar till att resurser flyttas till verksamheter som är starkt värdegenererande. Enligt författaren bör därför arbetsvärdeläran och marginalnytteteorin ses som komplement till varandra. Samtidigt varnar han för den sammanblandning av värde och pris som återkommande sker. Diskussionen om relationen mellan värde och pris – som i marxistiskt sammanhang brukar kallas transformationsproblemet – lämnas dock helt utanför.

Som illustration till sin uppfattning gör Blomqvist ett antagande om att ett företag lyckas upptäcka ett sätt att någon millisekund snabbare än andra få veta hur börskurserna förändras. Därigenom kan företaget tjäna enorma belopp utan att något som helst värde skapas. De resurser som genom denna andefattiga innovation ansamlas skulle i stället ha kunnat göra nytta någon annanstans.

Begreppen är emellertid inte solklara. ”När vi säger att det är arbete som skapar värde så gäller detta i ekonomisk produktion”, skriver Blomqvist och tillägger att värdeskapande också sker utanför denna produktion (sidan 42). Man kan enligt honom betrakta sådant som arbetstidsförkortning, semesterdagar, pensioner, arbetslöshetsersättningar och en del annat som värdeskapande. Här infinner sig frågan hur nyckelbegreppet egentligen definieras. Ett redan något diffust begrepp blir väl bara dunklare om man säger att det är arbete som skapar värde och samtidigt påstår att förkortning av arbetstiden i sig också frambringar värde. Det behövs också en precisering av vad som menas med ekonomisk produktion. Även om det ligger en viktig poäng i att betona arbetets roll för det välbefinnande som det moderna samhället levererar, måste begreppen ges precisare innebörd.

Det finns mycket annat att ta fasta på i framställningen. Några axplock kan redovisas. Blomqvist månar om arbetarrörelsens ideologi vars huvudsakliga målsättningar han menar är frihet och jämlikhet. För arbetarrörelsen syftar frihet inte – som i ett liberalt synsätt – på att undgå inblandning av andra utan om att tillsammans med andra kunna bestämma hur samhället ska se ut. Förutsättningen för att detta ska ske är att människor kan mötas som jämlikar, vilket kanske inte bör tolkas alltför strikt utan mer som att det föreligger någorlunda jämlika förhållanden. Pragmatism är ett annat centralt tema för författaren, inspirerat inte minst av Nils Karleby. Man bör inte fastna i en bild av hur man vill att samhället ska se ut utan inrikta sig på reformer som kan öka frihet och jämlikhet. Historiskt sett har arbetarrörelsen haft stora framgångar tack vare en sådan inställning. Pragmatism utan samhällsanalys kan dock leda fel, vilket de många eftergifterna för – och ibland ett direkt bejakande av – nyliberala lösningar under de senaste 30–40 åren vittnar om.

En annan sak som tas upp är att betydelsen av offentliga insatser ofta underskattas i den samtida debatten. I stället framhävs den enskilde entreprenören som den som mer eller mindre på egen hand skapar innovationer och utveckling och som därför blir hjälten i historieskrivningen. Blomqvist hänvisar till Mariana Mazzucato som har framhållit hur man tenderar att glömma bort att innovationer i hög grad är produkten av satsningar på samhällelig nivå – i form av utbildning, forskning, infrastruktur, med mera.

Ytterligare ett problem som behandlas i skriften är att sparsamhet kan leda till att välståndet i samhället krymper. Det finns en påtaglig skillnad mellan samhällets och hushållets ekonomi. För hushållet kan det vara nödvändigt att hålla utgifterna nere, men på samhällsnivå är detta inte lika självklart. Att samhället sparar på sina resurser till exempel så att människor får gå utan jobb betyder att arbete inte blir utfört. Arbete som inte utförs kan inte tas igen senare utan resultatet blir en förlust för samhället. Detta är en insikt som tidigare framförts av bland andra Ernst Wigforss.

Det är lätt att hålla med Blomqvist på flera punkter. Arbete är den centrala faktorn i produktionen av det välstånd vi har. Att beskriva kapital som frukten av arbete har sina uppenbara poänger. Politiken behöver återigen inriktas på att skapa full sysselsättning och att pressa ner arbetslösheten. De innovationer som äger rum är inte enbart resultatet av individuella insatser utan möjliggörs av de varierande förutsättningar som samhället erbjuder. Sammanfattningsvis ska understrykas att publikationen är en essä, det vill säga ett försök, och som sådant är den aktningsvärd och tankeväckande. Begreppen behöver emellertid definieras tydligare och de teoretiska relationerna dem emellan bör preciseras.

Bengt Furåker

Professor

Bengt.furaker@socav.gu.se